

ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ СЛУХАЧІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ВОЄННО-СПЕЦІАЛЬНОЇ ГРИ

У статті досліджуються педагогічні умови професійної підготовки слухачів під час проведення воєнно-спеціальної гри, розкриваються такі її складові елементи як цільова настанова, замисел, ввідні, порядок їх відпрацювання з використанням сучасних педагогічних технологій.

В статье исследуются педагогические условия профессиональной подготовки слушателей во время проведения военно-специальной игры, раскрываются такие ее составляющие элементы как целевое наставление, замысел, вводные, порядок их разработки с использованием современных педагогических технологий.

The article deals with the pedagogical conditions of professional training during the military-special game, examines its elements such as the purposes, conception and additional unexpected for students conditions and tasks, how they should be developed with the usage the modern pedagogical technologies.

Актуальність статті.

Останнім часом підвищена увага до проблем військової освіти простежується не тільки в Україні, але й майже у всіх провідних державах світу. І це не випадково. Практика діяльності вищих органів управління оборонних структур, повсякденної та бойової діяльності військ у більшості країн свідчить про певне зниження рівня професійної підготовки випускників вищих військових навчальних закладів (ВВНЗ) [1]. Вказаний чинник на порядок денний ставить завдання щодо внесення до навчально-виховного процесу таких елементів й інноваційних технологій і методик, які б забезпечували формування належного рівня фахової компетентності випускників, унеможлилювали підготовку до воєн минулого та ігнорування тенденцій еволюції воєнної справи. Не випадково міністром оборони України М. Єжем визначено, що форми й методи роботи вищої школи повинні суттєво змінитися, як і має підвищитися особиста відповідальність слухачів.. від традиційних лекційних форм навчання доцільно було б вже переходити до більш сучасних методик вільного спілкування, круглого столу тощо [2].

Метою сучасного етапу розвитку військової освіти мають бути нарощування її інноваційного потенціалу... підготовка військових фахівців з високим рівнем професіоналізму, компетентності, інтелектуального розвитку й загальної та військово-професійної культури,... здатних до самонавчання, розвитку власної творчої індивідуальності, невтомного й наполегливого самостійного засвоєння нових знань і примноження їх протягом життя, орієнтація в широких потоках різноманітної інформації та прийняття оптимальних рішень у нестандартних умовах [3]. Гнучке мислення, знання та здатність до

застосування інноваційних досягнень у практичній діяльності й оперативна творчість повинні домінувати у випускників ВВНЗ. Основна увага має приділятися навчанню активних, гнучких дій у швидкозмінюваній обстановці, в умовах напруженого інформаційного протистояння тощо [1, с. 17-18].

Слід зазначити, що фахова діяльність випускника ВВНЗ передбачає одночасне, комплексне виконання складних функціональних обов'язків за посадою призначення. Тому після того, як слухачі набувають у межах окремо взятої дисципліни знання, практичні вміння та навички, постає потреба у проведенні комплексного, підсумкового навчального заходу, об'єднаного єдиним замислом з відтворенням (моделюванням) умов майбутньої фахової діяльності, виконання функціональних обов'язків за посадою призначення. З цією метою пропонується особливу увагу у навчально-виховного процесі приділити воєнно-спеціальній грі (ВСГ).

Ступінь дослідження проблематики.

У сьогоднішніх наробках щодо професійної підготовки майбутніх магістрів військового управління перевага надавалась дослідженню командно-штабних навчань (КШН). У цьому контексті найбільшої уваги заслуговує праця І. Біжана [4]. Однак у переважній більшості випадків КШН ототожнюється з ВСГ [5]. При цьому задум проведення КШН зі слухачами оперативно-тактичного рівня підготовки передбачає, як правило, моделювання роботи органу управління, відповідних посадовців, які входять до його складу. Суттєвим недоліком такого варіанту є те, що слухачі діють на посадах, які є різними за значимістю, обсягом, складністю завдань, а також розв'язують проблемні фахові питання в

переважній більшості для умов воєнного часу. Проте нині вкрай важливою є також здатність випускників ВВНЗ успішно виконувати функціональні обов'язки, розв'язувати нагальні проблеми професійної діяльності мирного часу. До того ж низка військових професій передбачає виконання бойових завдань зразу ж по закінченню ВВНЗ.

Виділення проблемних питань дослідження

Педагогічні умови професійної підготовки слухачів під час проведення воєнно-спеціальної гри за умови, що всі слухачі перебувають на типових посадах майбутнього призначення, виконують однакові за складністю та змістом завдання для умов мирного часу піднімається вперше на сторінках спеціалізованого наукового видання.

Постановка наукового завдання.

Існує потреба у визначенні педагогічних умов професійної підготовки слухачів під час проведення ВСГ, спрямованих на формування практичної складової фахової компетентності випускника ВВНЗ оперативного-тактичного рівня у відповідності до сучасних вимог замовника, особливостей обстановки мирного часу, умов виконання фахових завдань за посадою призначення.

Викладення основних результатів дослідження.

Найбільш поширеними у начальновиховному процесі ВВНЗ є пояснювально-інформаційні методи навчання, спрямовані на засвоєння слухачами готової інформації. В основу їх організації покладений принцип передачі викладачем готових знань слухачам. При застосуванні таких методів не виключається можливість пошукової діяльності слухачів, проте домінує доведення завчасно підготовлених викладачем висновків. Слухачі, в основному, заучують інформацію, тренуючи при цьому лише пам'ять. Але завчити – ще не означає знати. Необхідні вміння, навички неможливо набути без практичної діяльності (відтворення, моделювання типових ситуацій фахової діяльності, застосування рольових ігор тощо). Постають запитання – яким чином підготувати слухачів до майбутньої фахової діяльності, виявити, розвинути ті якості, які сприяють формуванню професійної, творчої особистості майбутнього фахівця своєї справи із заданими якостями. На думку автора, відповідь на нього лежить в площині вдосконалення чинної системи практичної

підготовки, зокрема включення до начальновиховного процесу ВСГ як комплексного заходу з практичної підготовки слухачів щодо виконання функціональних обов'язків за їх майбутнім посадовим призначенням. Воєнно-спеціальна гра слід проводити після того, як слухачі оволодіють теоретичними основами навчальних дисциплін, засвоять функціональні обов'язки, зміст роботи за посадою призначення та отримують фахові знання, практичні вміння з виконання відповідних посадових завдань.

Найважливішими елементами ВСГ є цільова настанова та замисел, які у свою чергу реалізуються через вихідну обстановку та ввідні.

Цільова настанова безпосередньо пов'язана з темою ВСГ та включає в себе, як правило, навчальні, виховні, дослідницькі цілі та завдання.

Основними з них є такі:

закріплення, набуття слухачами практичних вмінь і навичок, необхідних для виконання фахових завдань в умовах, максимально наближених до майбутньої діяльності;

набуття слухачами практичних вмінь і навичок у комплексному застосуванні на практиці отриманих знань для виконання фахових завдань за посадою призначення;

засвоєння галузевого досвіду, сучасних форм і методів фахової діяльності;

розвиток і вдосконалення почуття відповідальності, корпоративної етики та культури, відданості обраній професії;

стимулювання активної пізнавальної діяльності слухачів, сприяння формуванню у них творчого мислення, високих професійних і морально-ділових якостей;

активізація мотиваційної сфери щодо самовдосконалення, розвитку своїх здібностей, творчого пошуку оптимальних у тому й числі нестандартних, але ефективних шляхів виконання отриманих завдань;

визначення рівнів сформованості фахової компетентності слухачів після попередніх семестрів навчання;

визначення найбільш ефективних форм і методів, технологій і засобів навчання, вироблення єдиних поглядів на навчання і виховання слухачів з усіх дисциплін академії;

визначення об'єктивності результатів попереднього поточного контролю успішності слухачів.

В основу ВСГ закладається замисел, який відтворює предметний, соціальний, психологічний, професійний зміст

Питання педагогіки

майбутньої фахової діяльності, основні умови і системи взаємовідносин, які є характерними для виконання обов'язків на посадах призначення. Зазначені умови розвиваються на спеціально розробленому оперативно-тактичному фоні шляхом моделювання типових професійних ситуацій під час виконання слухачами сукупності завдань, які викликані проблемною ситуацією з різноплановими суперечливими явищами. Окрім цього, замисел ВСГ має ґрунтуватись на розумінні того, що фахова діяльність випускника ВВНЗ на посаді призначення – це цілісна множина сукупності специфічних складових, що визначає певну фахову модель професійної поведінки офіцера, його ставлення до виконання службових обов'язків, мотивацію та здатність їх якісно виконувати, стійко долати всі труднощі військового буття, діяти в умовах часової, а інколи і ресурсної обмеженості, невизначеності всіх необхідних складових обстановки, умов протікання певних явищ, які необхідні для прийняття правильного рішення. Проте, риторичним є запитання: як узгодити між собою пріоритет виконання функціональних обов'язків в умовах, коли за певних обставин частина їх актуалізується, а частина немов би відходить на другий план, проте часові параметри, відповідальність за виконання всіх без виключення завдань залишається незмінною. Для прикладу, проаналізуємо обов'язки начальника штабу полку (окремого батальйону). Він у мирний і воєнний час відповідає за:

організацію та підтримання керування підрозділами;
бойову та мобілізаційну готовність;
успішне виконання полком (батальйоном) бойових завдань;
планування бойової підготовки;
підготовку штабу і підрозділів, що забезпечують керування полком;
виховання, військову дисципліну, морально-психологічний стан особового складу штабу та безпосередньо підпорядкованих йому підрозділів;
організацію вартової і внутрішньої служб;
організацію та здійснення заходів щодо охорони державної таємниці, прихованого керування;
забезпечення штабу та безпосередньо підпорядкованих підрозділів озброєнням і технікою;

стан обліку особового складу, озброєння, боєприпасів, бойової та іншої техніки полку;

стан пожежної безпеки штабу.

Окрім цього, визначено ще 19 посадових обов'язків начальника штабу, серед яких є такі:

1) організувати роботу штабу й щоденно керувати нею;

2) розробляти план бойової та мобілізаційної готовності полку, заходи щодо захисту його від зброї масового ураження та звичайних засобів ураження, керувати мобілізаційною роботою у полку;

3) розробляти план бойової підготовки полку, заходи щодо охорони державної таємниці, план перевірки підрозділів і служб посадовими особами, безпосередньо підпорядкованими командирів полку, та офіцерами штабу; здійснювати контроль за виконанням цих планів і заходів;

4) організувати зв'язок у полку, приховане управління військами, захист інформації від несанкціонованого доступу та протидію технічним засобам розвідки;

5) організувати своєчасне й правильне доведення до підрозділів і служб усіх наказів командира полку та старших командирів (начальників), а також перевірку їх виконання; особисто доводити найважливіші накази та перевіряти їх виконання;

6) проводити заняття з офіцерами штабу полку, керувати підготовкою штабів і підрозділів, що забезпечують керування полком, а також перевіряти стан і бойову готовність засобів зв'язку в полку;

7) організувати й не менше ніж один раз на тиждень особисто перевіряти підготовку та несення вартової і внутрішньої служб у полку;

8) постійно знати про наявність особового складу, наявність і стан озброєння, боєприпасів, бойової та іншої техніки, матеріальних засобів, а також щоденно керувати веденням їх обліку в полку, забезпечувати додержання штатної дисципліни [8, с.26-28].

Окрім вищевказаного, діють ще низка наказів, яка покладає на плечі начальника штабу додатково не один десяток завдань. Така ж ситуація є типовою для інших посадових осіб.

Отже:

чинні функціональні обов'язки випускників ВВНЗ оперативно-тактичного рівня це не набір окремих завдань, а все ж таки складні напрями діяльності, які, у свою чергу, містять ті чи інші завдання;

кожний напрям діяльності є змістовим, об'ємним і різноплановим (для прикладу, деталізація змісту з кожного вищевказаного напрямку в обов'язках начальника штабу займе щонайменше сторінку друкованого тексту).

Виконання всього комплексу вищевказаних завдань випускником ВВНЗ потребує значних зусиль і що найголовніше - відповідної системи роботи на посаді призначення. З означених причин, нагальною є проблема забезпечення системоутворюючих підходів до професійної підготовки слухача під час його навчання у ВВНЗ до проходження військової служби, виконання функціональних обов'язків на відповідній посаді. Для цього пропонується, щоб слухач під час навчання у ВВНЗ не просто отримав знання, набув вміння, навички окремого виконання завдань, притаманних для майбутнього його виду діяльності. Надзвичайно важливим є також, щоб окрім зазначеного він усвідомив чітку систему своєї діяльності на відповідній посаді з одночасного виконання різних завдань, визначених його функціональними обов'язками. При цьому наголос повинен робитись на тому, що вказана система не є незмінною у часі, а такою, що постійно потребує розвитку і вдосконалення. З вказаних причин, відміною рисою ВСГ має бути комплексність. Її слід розуміти не тільки як об'єднання матеріалу навчання навколо тем-комплексів чи певну довільну суму завдань з різних дисциплін кафедр, які вирішуються під час ВСГ. Головна родзинка ВСГ полягає у тому, що відтворення, моделювання типових ситуацій, процесів і механізмів, які мають місце у професійній діяльності, здійснюється не відірвано, ізольовано одна від одної, а як зінтегрована єдиним оперативним замислом, конкретними завданнями єдність у рамках логічно завершених блоків (напрямів) фахової (посадової) діяльності (НФД), для яких у свою чергу виробляється певний технологічний процес виконання відповідних завдань для конкурентних умов обстановки. Таким чином слухач отримує не просто розуміння окремих завдань майбутньої професійної діяльності, а вони групуються в рамках логічно завершених і великих НФД для того, щоб випускник ВВНЗ міг глибоко і всебічно змоделювати свою роботу щодо одночасного виконання великої кількості завдань в умовах часової обмеженості, зміни їх пріоритетності але при збереженні важливості та своєчасності

виконання кожного з них. За таких умов, фахова компетентність слухача розширюється до меж щодо усвідомлення ним технологічних процесів, притаманних для напрямів фахової діяльності на майбутній посаді, алгоритмів, підходів до вирішення завдань.

Такий принцип навчання можна назвати як комбінований і розуміти під ним комбінацію напрямів професійної діяльності в основі якого лежить вищенаведений зміст. За вищевказаних умов під час відповідних етапів ВСГ кожен слухач неодноразово «стикатиметься» з сукупністю елементів професійної діяльності, які певним чином трансформуються у кожному технологічному процесі через призму усвідомлення завдань, аналізу обстановки, прийняття рішення та його реалізацію на практиці, звітування за результати виконання завдань. Формується професійна майстерність випускника щодо актуалізації отриманих знань, вмінь, навичок, орієнтування у складній обстановці; ініціативності, творчості, забезпечення прикладного характеру власного, галузевого досвіду, прийняття рішень та організації їх виконання тощо. За рахунок цього забезпечується не механічне копіювання алгоритмів дій, притаманних фаховій діяльності, але й творче їх перероблення під умови сьогодення, відповідної обстановки, галузевих можливостей використання відповідних сил і засобів. Слід зауважити, що складність набуття фахової компетентності під час ВСГ полягає і в тому, що професійні знання, вміння, навички повинні формуватися одночасно на всіх рівнях: методологічному, теоретичному, методичному, практичному. Це сприяє становленню та розвитку професійного мислення слухача, формуванню здатності добирати, аналізувати й синтезувати здобуті знання у досягненні професійної мети, чітко уявляти технологію їх застосування.

Отже, під час ВСГ створюватимуться педагогічні умови, які забезпечуватимуть реалізацію таких законів педагогіки:

закону взаємопов'язаності: якщо два психічних акти розвиваються у взаємозв'язку, то повторення одного із них веде до появи або закріплення іншого;

закону тренування: чим вищою є інтенсивність тренування, тим краще засвоюється зворотна реакція і довше зберігається в пам'яті;

закону інтенсивності: чим інтенсивніше тренування відповіді, тим краще вона

засвоюється і довше зберігається в пам'яті; закону асиміляції: кожний новий стимул має здатність викликати реакцію, яка в минулому була пов'язана з цим самим стимулом [6].

Окрім цього, в основу ВСГ закладаються:

принципи системності та послідовності навчання, згідно з якими кожний елемент засвоюється у зв'язку з іншим і всередині певного цілого. У формуванні понять, способів мислення, діяльності домінує індуктивний шлях, який передбачає перехід від одиничних фактів і явищ до встановлення певних закономірностей умов професійної діяльності, глибокого осмислення відповідних понять, відношень, залежностей, які є притаманними для майбутньої посади призначення;

проблемне навчання, яке ґрунтується не на передачі готової інформації, а на отриманні слухачами певних знань і вмінь шляхом вирішення складних практичних проблем фахової діяльності [7]. Однак складність визначається не тільки тим, що перевищує так би мовити традиційний рівень «середню норму» складності. Мова йде про складність, пов'язану з пізнанням суті явищ, виникаючих залежностей, закономірностей, протиріч між ними, розв'язанням професійно орієнтованої проблематики. За рахунок цього активізується дослідницька діяльність слухачів, яка зумовлюється характером обстановки і ввідних, а також змушує діагностувати проблеми, формувати гіпотези та перевіряти їх під час розумових і практичних дій;

розвиваюче навчання, яке спрямоване на забезпечення оптимального співвідношення педагогічних закономірностей між теоретичною та практичною підготовкою слухачів з одного боку та розвитком їх здібностей з іншого боку, в результаті чого слухач не тільки отримує знання, але й опановує способи дій, які у процесі їх конструювання розвиваються. Забезпечується відхід від механічного, одноманітного повторення пройденого матеріалу, абстрагування від копіювання відомих алгоритмів поведінки в складних ситуаціях, стимулювання розвитку творчого мислення.

Вищевказані умови реалізуються шляхом розроблення відповідної вихідної обстановки та ввідних. Ввідні можуть доводитись різними способами: письмово, за допомогою засобів зв'язку, позначення чи

імітації, а також усно через підігруючих чи в різному сполученні цих способів. Підігруючи мають застосовувати ввідні у такий спосіб, щоб своїми діями, словами формулювати певну проблему без акцентування на ній уваги в класичному варіанті, як це наприклад, робиться на лекції. Слухачі, перебуваючи на майбутніх посадах призначення, самі повинні визначати (діагностувати) проблему та знаходити варіанти її вирішення. В подальшому прийняті слухачем рішення підлягають всебічному аналізу з метою визначення їх обґрунтованості, відповідності ситуації, нарешті, його оптимальності у відповідних умовах. Зазначений аналіз зумовлює необхідність виявлення та осмислення професійної сутності певного явища, ситуації, притаманного майбутній діяльності, вибору шляхів реакції на них, формування кожним слухачем власної професійної позиції, «почерку», які є засадовими у майбутній фаховій діяльності.

Таким чином, реалізація цільової настанови, замислу ВСГ забезпечуватиметься за допомогою використання таких психолого-педагогічних принципів навчання:

- імітаційного моделювання конкретних умов і динаміки галузевого виду діяльності;
- ігрового моделювання змісту і форм професійної діяльності;
- спільної діяльності;
- діалогічного спілкування;
- двоплановості;
- проблемності змісту імітаційної моделі і процесу його розгортання в ігровій діяльності [8, с.353].

Загалом, запропонований варіант ВСГ, закладені в його основі педагогічні умови цілком відповідають європейським стандартам розвитку освіти. З цього приводу доречним є навести уривок з виступу одного з учасників Міжнародної комісії “Освіта ХХІ сторіччя” щодо завдань європейської школи «*Це – навчати навчатися, навчати працювати, навчати бути, навчати жити.*

навчати навчатися – це формувати вміння оволодівати та оперувати найрізноманітнішою інформацією, які стверджують молоді особистість у ролі учня і, що не менш важливо, у ролі майбутнього вихователя;

навчати працювати – це забезпечувати не тільки здатність ефективно оволодівати професійними навичками, а й вміння знаходити вихід у найнепередбачуваних виробничих ситуаціях, вміти співпрацювати

в колективі, співвідносити себе з конкретними фаховими ролями та ефективно їх виконувати;

навчати жити – це утверджувати цілісний світогляд і світосприйняття, допомагати віднаходити особистісний сенс життя, досягати моральної та духовної зрілості, ставати відповідальними як за особистісну долю, так і за долю загалу;

навчати бути – це прищеплювати й розвивати талант до налагоджування соціальних, дружніх та родинних стосунків, виховувати здатність до емпатії, персоніфікованих взаємин з іншими людьми” [9, с.201].

Завершується ВСГ проведенням розбору, на якому підводяться підсумки виконання слухачами всіх без виключення завдань, роботи НПП, робляться теоретичні узагальнення, висновки, вказуються шляхи та напрями вдосконалення наступної ВСГ, всього навчально-виховного процесу ВВНЗ.

Висновок

Таким чином, запропонована модель ВСГ забезпечує формування фахової компетентності слухача шляхом відтворення

військово-професійних елементів його майбутньої фахової діяльності. Окрім цього, забезпечується не тільки набуття знань, вмінь та навичок, але й розуміння випускником ВВНЗ порядку виконання обов'язків за посадою призначення, цілісного уявлення про місце цих завдань у переліку його функціональних обов'язків, весь технологічний процес їх виконання в рамках напряму фахової діяльності.

Перспективи подальших досліджень

Представлена наукова стаття сприяє подальшому вдосконаленню всього процесу підготовки та проведення ВСГ, що безумовно знайде своє позитивне відображення у формуванні фахової компетентності випускника ВВНЗ, активізації наукового дискурсу з питань інноваційних підходів до покращення практичної підготовки слухачів та всього навчально-виховного процесу. Окрім цього, представлені напрацювання можуть бути використані у майбутньому не тільки під час підготовки воєнно-спеціальної гри, але й командно-штабних, тактико-спеціальних навчань у ВВНЗ.

Література

1. Радецький В.Г., Телелим В.М., Даник Ю.Г. Питання трансформації оборонних структур України та удосконалення системи військової освіти // Наука і оборона.-2009.- № 1. - С. 17-18.
2. Єжель М. Б. Форми й методи роботи вищої школи повинні змінитися. Народна армія, № 160 (4768) від 02 вересня 2011 року.
3. Науменко М.І., Приходько Ю.І. Управління якістю військової освіти:теорія, методологія, практика // Наука і оборона. -2009.- № 1.- С. 40.
4. Біжан В.І. Організація навчально-виховного процесу, методичної і наукової роботи у вищій військовій школі. / В.І. Біжан . Підручник- Харків:ХВУ, 2001.-410с.
5. Інструкція про організацію освітньої діяльності у вищих військових навчальних закладах Збройних Сил України та військових навчальних підрозділах вищих навчальних закладів України від 13.04.2005 N 221/217. (Спільний нормативний документ Міністерства оборони України та Міністерства освіти і науки України).
6. Міністерство оборони України. Статути Збройних Сил України. Затверджені Законом України від 24 березня 1999 року № 548-XIV.
7. Подласый И.П. Педагогика: Новый курс: Учебник для студ. пед. вузов: В 2-х кн. / И.П. Подласый – М.: ВЛАДЪОС, 1999. – Кн. 1: Общие основы. Процесс обучения. – С. 420-427.
8. Оконь В. Введение в общую дидактику / Пер. с польск. Л.Г.Кашкуевича, Н.Г.Горина /В. Оконь – М.: Высшая школа, 1990. – С. 222.
9. Ягупов В.В. Педагогіка: Навчальний посібник / В.В. Ягупов. – К: Либідь, 2001. — 575 с.
10. Лавриченко Н.М. Педагогіка соціалізації: європейські обриси / Н.М. Лавриченко. – ВіРА ІНСАЙТ, 2000. – С. 201.